

ABORDĂRI PLURI-, INTER- ȘI TRANSDISCIPLINARE DIN PERSPECTIVA EDUCAȚIEI MODERNE

*Ludmila Mokań-Vozian, conf. univ., dr.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
Cristina Pascalova, profesor,
LT „Iulia Hașdeu”, Chișinău*

PLURI-, INTER- AND TRANSDISCIPLINARY APPROACHES FROM THE PERSPECTIVE OF MODERN EDUCATION

*Ludmila Mokań-Vozian, PhD, Assoc. Prof.,
“Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCID: 0000-0001-5350-4921
mokań-voziań.ludmila@upsc.md
Cristina Pascalova, Teacher,
“Iulia Hașdeu” TL of Chisinau,
ORCID: 0009-0000-6699-3752
nicolaicristina696@gmail.com*

CZU: 37.01:001.2

DOI: 10.46727/c.v3.24-25-03-2023.p161-166

Abstract. Education is the cornerstone of society. The present and future of generations depends on its quality. At the current stage, the education system, as well as society, is in a constant state of change. The time in which technologies, techniques and concepts in education appear and evolve, influencing the educational process as a whole, is an alert one. The new generations of students have easier access to information, they know and operate efficiently with technologies, they are flexible and original in their way of approaching things, they have different and innovative visions, perceptions, and they are often one-step ahead of those who educate them. In this context, new paradigms of education appear, in which learning is centering on the student and his needs, and in which it is important that the learner not only acquires knowledge in certain subjects, but also can use it in certain situations, problems in life. This aspect can only be achieved through an integrated approach to curricular contents, capitalizing not only on the concept of pluridisciplinarity, but also inter- and transdisciplinarity. These approaches help the student to form an integrated view of aspects of life, applying connections between disciplines. Content integration is relevant to all curriculum areas, including Arts and Technologies. The training-educational process in the mentioned fields cannot be a rigid, template-type and monodisciplinary one, since the realities and needs of the present are different from one day to the next and require adaptability and flexibility on the part of teaching staff. This requires effort, appropriate conditions, resources, and an appropriate level of training and constitutes a „sine-qua-non” condition of modern education. From this perspective resides the relevance and actuality of the topic addressed.

Keywords: education, curricular contents, pluridisciplinarity, interdisciplinarity, transdisciplinarity.

Din perspectivă epistemologică, „disciplina” poate să însemne un domeniu structurat al cunoașterii, care posedă un obiect propriu de studiu, o schemă conceptuală, un vocabular specializat, precum și un ansamblu de postulate, de concepte, de fenomene particulare, de metode și legi [2, p. 99].

Disciplinele specifică obiectele pe care le putem studia, precum și relațiile care se stabilesc între acele tipuri de obiecte. Acestea reproduc în planul cunoașterii și al demersului edu-

cațional ideea de progres. Tot disciplinele sunt cele care furnizează criteriile pentru cunoaștere atunci când aduc în atenție noțiuni precum: adevăr, semnificație, impact sau coerență. Nu în ultimul rând, disciplina înseamnă metode specifice de acces la cunoaștere: cuantificare, observare, experiment, interpretare, analiză etc. [1]. Modul de organizare al disciplinelor este bazat pe principii structuraliste, în care obiectul de studiu este centrul de la care derivă celelalte idei.

Învățarea disciplinelor presupune organizarea unor concepte, noțiuni, legități într-o structură clară, precisă și logică, care trebuie să formeze rațiunea celor ce învață [2, p. 99].

Disciplinaritatea se axează pe studiul științific al unui anumit domeniu (obiect de studiu) omogen, care produce noi cunoștințe și consideră neactuale cunoștințele vechi. Activitatea disciplinară se bazează pe formularea și reformularea datelor, informațiilor despre obiectul respectiv de studiu. Din cele expuse mai sus, conchidem că este un proces dinamic de producere a noii cunoașteri despre un anumit obiect. Acest aspect formează elevilor anumite viziuni disparate asupra realității. În cadrul disciplinarității, există elemente de integrare doar în cadrul disciplinei. Prin intermediul acesteia se accentuează importanța fiecărei discipline ca un întreg. Dintr-o altă perspectivă, disciplinaritatea, ca proces de formare și menținere a disciplinelor, susține o cultură profesională prin divizarea cunoașterii în teritorii separate, fiecare cu metodele sale de investigație.

Modul de abordare și organizare a procesului instructiv-educativ poate fi diferit. Necesitățile elevilor la etapa actuală diferă mult față de cele de acum câteva decenii. Dacă până acum conținuturile curriculare erau organizate preponderent monodisciplinar (relativ independent unele față de altele), acum noile paradigme educaționale sunt axate pe „centrarea pe elev” și pe necesitatea de integrare a acestuia în societate. Astfel, modul de predare trebuie să se realizeze în așa fel, încât să nu promoveze doar „furnizarea” de noi cunoștințe, ci să ajute elevul să implementeze cunoștințele obținute în soluționarea unor probleme cotidiene.

Educația modernă promovează ideea formării unor personalități pregătite pentru viață, care se pot adapta și aplica cunoștințele obținute la diverse discipline, pentru rezolvarea unor situații concrete. Pentru realizarea acestor aspecte este necesară abilitatea pedagogilor de a vedea dincolo de discipline, a „șterge hotarele dintre acestea” și de a se detașa de predarea monodisciplinară, analizând subiectele, problemele abordate din mai multe perspective, pentru a crea o viziune de ansamblu asupra acestora.

Acest tip de abordare integrată este tot mai actual la nivel global, fiind implementat în sistemul de învățământ al multor state dezvoltate. Aceasta reprezintă un subiect de interes și pentru sistemul educațional din Republica Moldova, dar, în același timp, există multe confuzii și neclarități asupra conceptelor ce stau la baza organizării conținuturilor. În această ordine de idei, ne propunem să analizăm următoarele tipuri de abordări: monodisciplinară, intradisciplinară, interdisciplinară, multidisciplinară/pluridisciplinară, transdisciplinară, ca abordare integrată a disciplinelor [2, p. 115].

Monodisciplinaritatea este centrată pe obiectele de studiu independente, pe specificitatea acestora. Prin integrare monodisciplinară/intradisciplinară se înțelege „acțiunea de a aborda un proiect sau de a rezolva o problemă prin limitarea la datele unei singure probleme” (A. Legendre, 1993). Această modalitate de abordare a conținuturilor oferă agenților educaționali parcurgerea rapidă a unui volum de cunoștințe, însă dintr-o singură direcție [7]. Acest tip de abordare are numeroase aspecte negative, incompletitudini. Printre ele se numără: rolul secundar pe care îl are cel ce învață, lipsa motivației, monotonia, incapacitatea de a asigura transferul cunoștințelor. Prin aplicarea acestei abordări se pot asigura elemente de integrare doar în interiorul disciplinei, prin utilizarea conceptelor, definițiilor specifice aceleiași discipline pentru înțelegerea unor fenomene, procese. Acest aspect poate fi remediat prin organizarea interdisciplinară a învățământului, care oferă elevilor prilejul de a se familiariza cu principii generale, dar în același timp, creează contexte variate.

Conceptele de multidisciplinaritate și pluridisciplinaritate sunt sinonime. Atât din punct de vedere lingvistic, cât și conceptual, ele acoperă una și aceeași realitate. Facem această precizare, deoarece în literatura de specialitate de la noi regăsim o tratare diferențiată a celor două concepte. Diferența care ar fi între aceste concepte ține de tipul de discipline integrate. Pluridisciplinaritatea vizează corelarea unor discipline din arii curriculare înrudite, iar multidisciplinaritatea vizează cooperarea unor discipline fără legături vădite între ele. De facto, în cazul multidisciplinarității, o temă/subiect/problemă este supusă explorării din perspectiva mai multor discipline, fiecare dintre acestea păstrându-și structura și statutul în raport cu celelalte. În asemenea caz, observăm corelarea demersurilor mai multor discipline în vederea soluționării unei probleme din variate aspecte.

Interdisciplinaritatea implică corelarea între disciplinele, intersectarea unor domenii curriculare. Aceasta presupune explorarea multidimensională a oricărui fenomen, pentru ca rezultatul să poată fi aplicabil în situații reale. Acest tip de abordare este centrat pe formarea la subiecții învățării a unor competențe durabile în timp. H. H. Jacobs definește interdisciplinaritatea ca pe „o viziune asupra cunoașterii și o abordare a curriculumului care aplică în mod conștient metodologia și limbajul din mai multe discipline pentru a examina o temă centrală, o problemă sau o experiență” [1, p.118]. La rândul său, Good înțelege prin curriculum interdisciplinar „o organizare curriculară ce traversează liniile obiectelor de studiu pentru a se focaliza asupra unor probleme comprehensive ale vieții sau asupra unor arii mai largi de studiu care aduc împreună diferite segmente ale curriculumului în asociații semnificative” [Apud 1, p. 118].

În acest tip de abordare se iriază limitele stricte ale disciplinelor, selectându-se teme comune pentru obiecte de studiu diferite, prin intermediul cărora pot fi atinse obiectivele de învățare de un ordin mai înalt [1]. Printre acestea ar fi: capacitatea de a lua decizii, rezolva probleme etc. Interdisciplinaritatea presupune corelația dintre două sau mai multe discipline de studiu la nivel de conținuturi curriculare și competențe. Caracteristica interdisciplinarității constă în faptul că, conceptele și metodologia mai multor discipline sunt utilizate în paralel pentru a examina o temă, o problemă, pentru a dezvolta competențe integrate/ transversale/ cheie/ cross-curriculare.

Pentru a fi promovată în cadrul tuturor disciplinelor, învățarea interdisciplinară trebuie să întrunească un șir de condiții, criterii [4, p. 220]:

- să fie centrată pe elev;
- să asigure integritatea fiecărei discipline;
- să contribuie la sporirea înțelegerii și realizărilor elevilor;
- să respecte echilibrul între disciplinele studiate;
- să încorporeze inteligențe multiple și modalități de învățare;
- să stabilească așteptări clare pentru munca elevilor;
- să încurajeze evaluarea formativă și sumativă;
- să dezvolte abilități superioare de gândire și rezolvare de probleme;
- să respecte și ofere soluții multiple pentru rezolvarea problemelor.

B. Nicolescu se referă la trei grade de interdisciplinaritate în raport cu transferul metodelor între discipline:

- un grad aplicativ (integrare aplicativă): în urma transferului de metode, rezultă aplicații practice concrete;
- un grad epistemologic (integrare epistemologică): în urma asimilării de metode din alte domenii, în cadrul disciplinei respective se inițiază analize profitabile în privința propriei epistemologii;
- un grad generator de noi discipline (integrare hibridă): transferul de metode între două sau mai multe discipline conduce la apariția unui domeniu autonom [5].

O altă diferențiere a interdisciplinarității este raportată la modul în care se produce învățarea:

- *interdisciplinaritatea centripetă*: cu accent pe utilizarea în interacțiune a diferitelor discipline pentru explorarea unei teme sau pentru formarea unei competențe integrate;
- *interdisciplinaritatea centrifugă*: schimbă accentul de pe disciplină pe cel care învață, punând în prim-plan tipurile de achiziții integrate/ interdisciplinare pe care acesta le va dobândi prin învățare [apud 2].

Un alt criteriu de diferențiere ar fi scopul integrării și aria în care se manifestă această integrare. Din acest punct de vedere, facem referința la:

- *interdisciplinaritatea științifică*, ce trimite mai ales la cercetarea interdisciplinară, situată „între” disciplinele științifice. Aceasta are drept scop valorificarea interacțiunilor dintre discipline pentru a acoperi aspectele nevalorificate pe planul cunoașterii. Avansarea în cercetarea științifică, în producerea cunoașterii conduce la acest tip de interdisciplinaritate; [2]
- *interdisciplinaritatea pedagogică*, ce face trimitere la modul în care sunt proiectate și realizate activitățile educaționale, din perspectiva interconexiunii disciplinelor. Organizarea acestor tipuri de activități de învățare vizează valorificarea competențelor integrate/transversale, iar rezultatul final trece dincolo de oricare dintre aceste discipline. Este vorba de o abordare holistică a fenomenelor;
- *interdisciplinaritatea instrumentală* nu se revendică direct nici din nevoile cercetării științifice, nici din rațiuni pedagogice legate de învățare. Ea are un suport strict pragmatic, legat de necesitatea rezolvării unor probleme concrete ce apar la nivel social. Importante sunt problema, soluția optimă care trebuie produsă, nu disciplinele ce furnizează elementele necesare respectivei soluții [1].

Pentru a clarifica suplimentar interdisciplinaritatea pedagogică, cea care ne interesează în mod deosebit, putem remarca faptul că abordarea interdisciplinară în educație poate avea două niveluri, în funcție de locul unde se produc procesele de integrare:

- *interdisciplinaritatea structurală*: procesele de integrare au loc la nivelul structurării și organizării programelor de studiu, la nivelul concepției pedagogice a celor implicați în dezvoltarea curriculumului;
- *interdisciplinaritatea funcțională sau operațională*: procesele de integrare au loc la nivelul aplicării curriculumului, al proiectării și derulării activităților de învățare și al articulării strategiilor didactice.

Transdisciplinaritatea se referă la nivelul major de integrare curriculară, deseori ajungând la fuziune, aceasta fiind faza cea mai complexă și mai radicală a integrării. [2, 5]

Abordarea de tip transdisciplinar tinde spre ștergerea hotarelor dintre discipline. Fuziunea cunoștințelor specifice diferitor discipline conduce la noi orizonturi ale cunoașterii, analizarea problemelor din diverse perspective, la dezvoltarea unor proiecte integrate sau chiar la conceperea unor programe de cercetare specifice acestui tip de abordare [apud 2, 5]. Transdisciplinaritatea implică aplicarea conceptelor, teoriilor, informațiilor specifice mai multor discipline. Prin gradul său de complexitate, abordarea transdisciplinară le înglobează pe cele anterioare, propunând un demers bazat pe dinamica și interacțiunea a patru niveluri de intervenție educativă: disciplinar, pluridisciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar. Conform lui B. Nicolescu, „disciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea sunt cele patru săgeți ale unuia și aceluiași arc: al cunoașterii” [5, p.13].

B. Nicolescu, considerat „părintele transdisciplinarității” în spațiul românesc, a revoluționat și a extins acest tip de abordare, punând bazele metodologiei transdisciplinare. În opinia sa, „transdisciplinaritatea privește - așa cum indică prefixul „trans” - ceea ce se află în același

timp și între discipline, și înăuntrul diverselor discipline, și dincolo de orice disciplină. Finalitatea ei este înțelegerea lumii prezente, unul dintre imperativele ei fiind unitatea cunoașterii” [5, p. 5]. Transdisciplinaritatea vizează întrepătrunderea mai multor discipline, fuzionarea din perspectiva subiectelor și problemelor comune. Caracteristică acesteia este abordarea integrată și centrarea pe aspectele vieții și realității curente. [6, p. 9] Trebuie accentuat însă faptul că, pentru o abordare transdisciplinară efectivă, este nevoie de o abordare complexă, care corespunde cu filosofia și politicile educaționale și de aplicarea unor metode didactice potrivite pentru a valorifica specificul abordării transdisciplinare. Aceasta valorifică solicitările, interesele și particularitățile elevilor în raport cu experiențele de învățare. Astfel, în rândul elevilor are loc o responsabilizare în raport cu propria învățare, datorită implicării acestora la toate etapele procesului de învățare și prin realizarea instruirii în jurul provocărilor și problemelor actuale, la care își doresc să obțină răspuns.

Transdisciplinaritatea nu constituie o nouă disciplină și nici nu neagă alte discipline. Ea reprezintă veriga care face legătura între discipline. Aceasta face legătura dintre cunoașterea internă și externă a lumii, implică valorile umane în drumul spre cunoaștere și necesită un nou tip de inteligență ce apare din echilibrul celor trei niveluri: cognitiv, fizic și afectiv. [2, 6] Transdisciplinaritatea nu înseamnă atât reunirea unor grupuri de specialiști din diverse domenii pentru a lucra asupra unei anumite probleme, cât integrarea competențelor într-un cadru flexibil de acțiune, stabilit ca urmare a consensului asupra unor practici cognitive și sociale. Aceste practici nu devin reguli, ci depind de contextul în care vor fi valorificate. Cert însă este că soluția unei probleme va trece dincolo de cadrele formale ale oricărei discipline și va fi eminentamente transdisciplinară. [2]

Astfel, în contextul actual, la etapa în care tehnologiile evoluează, iar lumea este într-o continuă schimbare, în multe domenii, inclusiv în cel pedagogic, este nevoie de o abordare inovativă, în pas cu noile cerințe și paradigme, care pregătesc viitorii specialiști/educabili de situații concrete/probleme din viață. În acest sens, abordarea inter- și transdisciplinară este tot mai actuală în sistemul educațional, venind în ajutorul cadrelor didactice pentru a crea o viziune de ansamblu cu referire la termeni/subiecte în rândul elevilor și a se desprinde de viziunea rigidă a predării intradisciplinare.

Astăzi, abordarea holistică a cunoașterii este obligatorie. Transdisciplinaritatea asigură acest proces prin:

- formarea la elevi a competențelor transferabile;
- dezvoltarea competențelor de comunicare, intercunoaștere, autocunoaștere, asumarea rolurilor în echipă, formarea comportamentului prosocial;
- evaluarea formativă. [6]

Transdisciplinaritatea permite:

- crearea de modele mentale bazate pe transfer și integralizare, care determină succesul în viața personală și socială a educabilului;
- dezvoltarea competenței de a învăța să înveți;
- lectura personalizată a conținuturilor curriculare și elaborarea hârților conceptuale (cognitive). [6]

Termenii analizați sunt relativ noi în sistemul de învățământ din Republica Moldova și deseori sunt interpretați și valorificați necorespunzător. Pentru a corecta acest aspect, este nevoie de studierea temeinică a acestora la nivel teoretic, în vederea aplicării lor în practica educațională. De asemenea, este necesară o analiză a aspectelor curriculare la nivelul mai multor discipline școlare (din cadrul aceleiași arii curriculare sau diferitor), pentru a fi posibilă valorificarea aspectelor de inter- și transdisciplinaritate, printr-o abordare complexă și corectă din punct de vedere metodologic, susținută curricular.

BIBLIOGRAFIE

Monografie:

1. CIOLAN, L. *Dincolo de discipline. Ghid pentru învățarea integrată/ cross-curriculară*. București: Editura Humanitas Educational, 2003.
2. CIOLAN, L. *Învățarea integrată: fundamente pentru un curriculum transdisciplinar*, Iași: Polirom, 2008. ISBN 978-973-46-1034-1.
3. CHIRIAC, M. *Integrarea – o nouă abordare a curriculumului preșcolar*. Brăila-Galați: Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2011. ISBN 9786065773196.
4. MOKAN-VOZIAN, L. Aspecte interactive și interdisciplinare în domeniul educației plastice. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului: Materialele conferinței științifice internaționale „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului”*: [în 4 vol.]/ coord. șt.: Racu Igor; col. red.: Vîrlan Maria [et al.]. Chișinău: S. n., 2020 (Tipografia UPS „Ion Creangă”), vol. 4, pp. 219-224. ISBN 978-9975-46-453-6.
5. NICOLESCU, B. *Transdisciplinaritatea: manifest*. Iași: Polirom, 1999. ISBN 9736832341.

Surse Web:

6. ARDELEAN, M.; POP, V. *Strategii didactice în perspectivă transdisciplinară. Modulul 1*, 2011. Disponibil: http://mentoratrural.pmu.ro/sites/default/files/ResurseEducationale/63055_modul_1_strategii%20trans_final.pdf (vizitat 23.03.2023).
7. Modele de integrare curriculară. Disponibil: <http://myenglishticclass.blogspot.com/2016/04/modele-de-integrare-curriculara.html> (vizitat 25.03.2023).